

ÖPPNA FRITIDS- VERKSAMHETEN

OM HBTQ, NORMER OCH INKLUDERING

© Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2019

ISBN 978-91-88455-88-8

Projektledare: Mirja Persson

Text och textredigering: Mirja Persson och Marwa Chebil, MUCF

Underlag till texter: Emelie Karinsdotter, Make Equal

Grafisk form: Södra tornet

Illustration: Rudy Loewe

Distribution: MUCF, Liedbergsgatan 4, Box 206, 351 05 Växjö

Webb: www.mucf.se

Tryck: Taberg Media Group

FÖRORD

MYNDIGHETEN FÖR UNGDOMS- och civilsamhällsfrågor (MUCF) erbjuder kunskaps- höjande insatser och stöd till den öppna fritidsverksamheten. Som en del i arbetet har myndigheten tagit fram detta stöd-material som riktar sig till fritidsledare som arbetar i öppen fritidsverksamhet.

Fritiden är betydelsefull för unga och det är viktigt att det finns trygga mötesplatser. Myndighetens tidigare undersökningar har dock visat att det kan finnas särskilda hinder för unga hbtq-personers (homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer) deltagande.

Myndighetens ungdomsenkät 2018 visade till exempel att 24 % av unga hbtq-personer hade avstått från att delta i fritidsverksamheter på grund av rädsla för att bli dåligt bemötta. Unga hbtq-personer är dessutom mer utsatta för allvarliga kränkningar i jämförelse med andra unga. I detta material har vi därför samlat kunskap om arbetssätt som skapar trygghet och främjar unga hbtq-personers deltagande i öppen fritidsverksamhet.

Här får du lära dig mer om normmedvetna arbetssätt och du får konkreta tips för ett inkluderande bemötande av unga. Det finns både beskrivningar av svåra situationer som fritidsledare behöver hantera och exempel på hur kränkningar och trakasserier kan motverkas. För arbetsgivare och chefer finns även ett avsnitt som handlar om att skapa goda förutsättningar för det normmedvetna arbetet.

Vår förhoppning är att du ska få med dig kunskap som kommer till nytta i samtal med alla unga som har tankar, funderingar och åsikter om hbtq-frågor.

Du som arbetar i öppen fritidsverksamhet har en viktig roll när det gäller att skapa verksamheter som är inkluderande och trygga. Du är också en viktig förebild i ungas identitetsutveckling.

*Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällsfrågor*

INNEHÅLL

6 NORMER

9 HETERONORMEN

- 10 Normer om kön
- 12 Tips för ett bra bemötande
- 14 Normer om sexualitet
- 16 Tips för ett bra bemötande

18 NORMSPANING

20 ARBETA NORMMEDVETET

- 21 Tips för att arbeta normmedvetet i den öppna fritidsverksamheten
- 21 Aktiviteter
- 22 Marknadsföring
- 23 Lokalerna
- 25 Tips för att starta upp en riktad verksamhet för unga hbtq-personer

29 HANTERA SVÅRA SITUATIONER

- 30 Kränkningar och trakasserier
- 33 Hatbrott
- 33 Hedersrelaterat våld och förtryck

34 ARBETSGIVARENS ANSVAR

- 35 Trygghet för personalen
- 36 Tips på sätt att skapa goda förutsättningar för arbetet

38 REFERENSLISTA

NORMER

FÖR ATT KUNNA ARBETA för en mer inkluderande verksamhet behöver du känna till begreppet normer. Alla delar av livet påverkas av normer.

Normer avgör till exempel hur vi förväntas bete oss på en middagsbjudning, som besökare i den öppna fritidsverksamheten eller på en arbetsintervju. Normer fungerar som oskrivna regler som styr hur vi ska vara, se ut och bete oss. De är också idéer och förväntningar om vad som anses vara normalt.

Många normer finns till för att underlätta umgänget med varandra. Vi förväntas till exempel lyssna utan att avbryta när någon pratar och vi köar i mataffären. Reglerna är uttalade och blir synliga först när någon bryter mot dem. Den som gör det kan uppfattas som oartig eller konstig och mötas av kritik från omgivningen.

Normer kan se olika ut i olika länder, samhällen och kulturer. På en resa kan man till exempel märka att det finns andra normer som gäller kring klädsel, sätt att hälsa eller annat. Det kan också göra att man får syn på vilka normer man själv följer utan att tänka på det.

Det kan också finnas egna normer som gäller inom mindre grupper. Bland unga kan det till exempel finnas starka normer om utseende. Vissa kläder eller frisyrer anses vara coola medan andra betraktas som töntiga. Det finns ingen uttalad regel men alla vet vad som gäller för att få vara med i gemenskapen.

Normer förändras över tid. Det som ansågs vara normalt för femtio år sedan kan anses vara otänkbart idag. Idag är det exempelvis både olagligt och oacceptabelt att som vuxen slå barn, något som förr var en accepterad uppfostringsmetod. Normerna om utseende har också förändrats genom historien. Att klä sig modernt och enligt normen var till exempel något annat på 50-talet än det är idag.

Ibland säger vi att någon passar in i normen. Med det menar vi att någon ser ut och betar sig på ett sätt som förväntas av de andra i gruppen. Det är ofta högt värderat och ger hög status att vara på det sättet. Det är därmed oproblemiskt att visa vem man är.

För den som inte passar in i normen eller som bryter mot normen är det svårare. Att något betraktas som normalt innebär också att något annat anses vara onormalt eller avvikande. Unga som inte betar sig eller ser ut som förväntat kan till exempel riskera att bli trakasserade, ifrågasatta eller utsatta för fysiskt våld. De kan även förväntas förklara varför de inte är som alla andra eller känna sig tvingade att dölja

sidor av sig själva för att bättre passa in i normen.

Normer kan alltså både vara positiva och bidra till god stämning, men de kan även vara begränsande och innebära att vissa hamnar utanför gemenskapen eller blir utsatta av sin omgivning.

I kommande avsnitt får du lära dig mer om normer om kön och sexualitet och hur de påverkar oss.

ÄR DET EN
KILLE ELLER
EN TJEJ?

HETERONORMEN

I de två följande avsnitten beskrivs normer om kön och sexualitet. Vi förklarar hur dessa normer tillsammans utgör det som kallas för heteronormen. Vi beskriver också heteronormens konsekvenser för unga hbtq-personer. Till varje avsnitt finns en ordlista och bemötandetips som du kan använda i ditt arbete med unga.

Normer om kön

Heteronormen bygger på föreställningar om kön. Det ses ofta som självklart att det bara finns två kön. En nybliven förälder får till exempel ofta frågan "Blev det en tjej eller kille?". Frågan utgår från att det går att se på kroppen vilket kön personen tillhör. Det antas också att personen är antingen tjej eller kille.

Till könet kopplas sedan förväntningar om hur en person ska se ut, känna sig och bete sig. Könen ses ofta som motsatser, där killar förväntas vara maskulina och tjejer feminina. Tjejer och killar kan till exempel förväntas ha olika kläder och olika intressen eller visa känslor på olika sätt.

Normer om att det bara finns två kön osynliggör unga som inte identifierar sig som kille eller tjej. Du kanske möter unga som kallar sig queera, ickebinära eller som inte trivs med att kallas för tjej eller kille. För dem kan det vara viktigt att själva få vilja välja vilket pronomen (tilltalsord) som omgivningen ska använda. Ett pronomen kan till exempel vara han, hon eller hen (könsneutralt). Personen kan också vilja slippa förväntningar om att bete sig typiskt feminint eller maskulint och känna sig obekvämt med att delas in i tjej- och killgrupper.

Dessa normer kan också skapa svåra situationer för unga transpersoner. Omgivningen kanske använder fel pronomen och exempelvis säger han om en person som vill bli kallad för hon eller hen. Man kan också tvingas välja mellan könsuppdelade aktiviteter eller ett omklädningsrum för killar eller tjejer och sedan riskera att kritiseras av omgivningen som tycker att personen valt fel.

I vissa sammanhang betonas det biologiska och det juridiska könet (se ordlista), till exempel i kontakt med myndigheter och sjukvård. I öppen fritidsverksamhet är istället de ungas egna upplevelser och uttryck av kön mer relevanta.

Det kan därför vara bra att känna till att kön kan beskrivas på flera olika sätt. Ordet könsidentitet används till exempel för att beskriva vilket kön en person själv känner sig som. Det är bara personen själv som kan bestämma vilken könsidentitet hen har.

En person kan också välja att uttrycka kön på olika sätt, till exempel genom kläder, smycken, frisyrier och kroppsspråk. Det kallas för könsuttryck.

Som fritidsledare behöver du inte kunna alla ord och begrepp, men du bör känna till att det finns många olika sätt att beskriva kön och identitet.

ORDLISTA

Här är några ord som kan användas för att beskriva och uttrycka kön. Tänk på att de unga alltid har rätt att själva välja och definiera vilka ord de vill använda för sin identitet.

KÖNSIDENTITET

Det kön som du själv känner dig som.

KÖNSUTTRYCK

Kläder, frisyra, kroppsspråk, hur du väljer att se ut. Även namn och pronomen.

BIOLOGISKT KÖN

Den kropp du har, alltså inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormonnivåer.

JURIDISKT KÖN

Det kön du har enligt pass och andra id-handlingar. Finns två i Sverige: kvinna eller man.

CIS-PERSON

Att vara cis är till exempel att känna sig som kille, ha ett juridiskt kön som är kille, och uppfattas av andra som kille. Ordet cis betyder "på samma sida". Ordet används för att sätta ord på normen. Det som annars ses som så normalt att det inte behöver definieras.

TRANSPERSON

När det kön som tillskrevs någon vid födseln inte överensstämmer med ens könsidentitet. Trans betyder "överskrida" eller "gå över". En transperson kan till exempel ha fötts med en tjejkropp men definiera sig som kille. Vissa transpersoner väljer att göra könsbekräftande behandling så att kroppen överensstämmer med könsidentiteten.

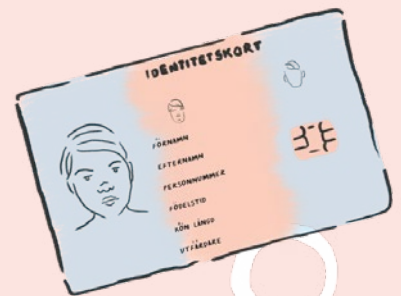
ICKEBINÄR (Även intergender/ nongender/agender)

Den som varken känner sig som en kille eller tjej. Kanske känner man sig som både och, som någonstans mittemellan, eller som något helt annat. Kanske vill personen bli kallad för hen i stället för hon eller han. Definitionen varierar mellan olika personer.

QUEER

Queer kan ha flera olika betydelser. Det är ett ord som kan användas för att visa att man anser att hetero- och tvåkönsnormen är begränsande för alla i samhället. Personen vill kanske inte definiera sitt kön eller sexualitet i någon av de kategorier som finns. Queer kan användas för att beskriva sig själv utifrån både kön och sexualitet.

Tips för ett bra bemötande

Ditt bemötande är betydelsefullt för att unga hbtq-personer ska känna sig trygga och inkluderade. Genom språket ger du signaler om vilka förväntningar du har på unga och vilka normer som gäller i verksamheten. Här får du tips som hjälper dig att bemöta de unga på ett respektfullt sätt.

- **UTGÅ INTE** från att du kan se vilket kön eller pronomen någon har. Fråga gärna besökarna "Vilket/vilka pronomen vill du att vi ska använda om dig? Hon, han, hen eller något annat?". Tänk på att fråga i en trygg situation så att ingen tvingas komma ut mot sin vilja. Om du råkar använda fel pronomen så kan du bara be om ursäkt och försöka göra rätt nästa gång.
- **ANVÄND ETT** könsneutralt språk och undvik att förstärka en tydlig könsuppdelning. Du kan säga "Hej gänget!" i stället för "Hej killar!" eller "Hej tjejer!". Säg "de unga", "besökarna" eller namnen istället för att prata om tjejer och killar.
- **DELA IN** grupper på andra sätt än utifrån kön, exempelvis utifrån första bokstaven i namnet eller annat. Undvik aktiviteter där de unga tävlar i könsuppdelade lag, till exempel tjejerna mot killarna.
- **UPPMUNTRA UNGA** att utveckla sina intressen utan att begränsas av normer om kön. Som ledare kan du agera som en förebild och visa att du vågar delta i alla olika aktiviteter. Som manlig ledare kan du till exempel leda en dansaktivitet eller prata med de unga om de känslor som ofta inte förknippas med manlighet, till exempel att vara blyg, nervös eller känslig.
- **ANVÄND GÄRNA** det könsneutrala ordet hen om du berättar en historia eller ger exempel där huvudpersonens kön är okänt eller inte spelar någon roll.
- **GE DE** unga utrymme att testa olika identiteter så att de kan komma fram till vad som känns rätt för dem. Unga ska kunna prova olika pronomen, namn eller utseenden utan att du som ledare gör en grej av det.
- **UNDVIK ATT** ställa frågor om kropp och identitet som kan upplevas som obekväma. Det gäller alla unga men det kan vara särskilt viktigt för unga hbtq-personer. De ska inte behöva förklara sig för vuxna i omgivningen.

- **UNDVIK ATT** ställa frågor som gör så att unga hbtq-personer behöver vara talespersoner för hela hbtq-gruppen. Om du undrar över något så kan du istället söka information på internet eller fråga organisationer som arbetar med hbtq-frågor. När du tar ansvar för din egen kunskap så innebär det att unga hbtq-personer har någon att vända sig till med sina frågor.
- **HJÄLP UNGA** att få syn på begränsande normer. Om en ung hbtq-person berättar att hen är utsatt av omgivningen – stötta den unga genom att förklara att det är omgivningen som brister.

Tänk på!

Ett bra bemötande kan vara särskilt betydelsefullt för unga som har erfarenheter av utsatthet, trakasserier eller psykisk ohälsa.

År 2015 publicerade Folkhälsomyndigheten en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige. I undersökningen svarade bland andra unga transpersoner i åldrarna 15 till 19 år. I gruppen hade 74 procent avstått från olika aktiviteter av rädsla för att bli dåligt behandlade eller diskriminerade på grund av sin transerfarenhet under det senaste året.

Över 50 procent skattade sin livskvalitet som dålig och 57 procent hade allvarligt övervägt att ta sitt liv under de senaste tolv månaderna.

Normer om sexualitet

Heteronormen bygger också på normer om sexualitet. Heteronormen innebär att alla antas vara tjejer eller killar och de förväntas dessutom bli attraherade av och kära i varandra. Heterosexualitet ses som det vanliga och normala och det förutsätts oftast att en person är heterosexuell om inget annat har sagts.

En konsekvens av detta är att personer som är bisexuella, homosexuella eller queer osynliggörs. De kan också mötas av motstånd och trakasserier från omgivningen på grund av att de bryter mot heteronormen.

Heteronormen märks till exempel i medier, reklam och filmer där det oftast är heterosexuella relationer som visas upp. För unga hbtq-personer kan det därför vara svårare att hitta förebilder och identifiera sig med någon känd person eller vuxen. Det är kanske inte heller lika enkelt att hitta litteratur, låttexter eller andra berättelser om kärlek som man känner igen sig i.

Heteronormen speglas också i språket. Det kan till exempel handla om att automatiskt fråga en tjej om hon är kär i någon kille och tvärtom. Frågan har då redan visat att personen förväntas vara heterosexuell. För en person som inte är heterosexuell kan det upplevas som att hens identitet och erfarenheter inte riktigt passar in.

Eftersom heterosexualitet är normen så behöver unga som är heterosexuella inte "komma ut" och berätta vilken sexualitet de har. Att bryta normen och säga att man istället definierar sig som queer, bi- eller homosexuell kan vara ett stort steg. Det är vanligt att vara orolig för negativa reaktioner, exempelvis att bli ifrågasatt, trakasserad eller till och med utsatt för våld.

Eftersom unga som bryter mot normen riskerar att mötas av motstånd från omgivningen så kan det kännas skrämmande att vara öppen med sin identitet. Det kan leda till att man istället döljer sin identitet och anpassar sig till omgivningen. En strategi kan också vara att undvika miljöer där heteronormen är stark eller där det råder en homo-, bi- och transfobisk jargong.

Längre fram i materialet får du tips som hjälper dig att skapa trygghet i den öppna fritidsverksamheten. Det handlar både om ett bra bemötande och om hur aktiviteter kan planeras på ett sådant sätt att unga hbtq-personer känner sig inkluderade och synliggjorda.

Som fritidsledare bör du också känna till att det finns många olika sätt att beskriva sexualitet. Se ordlistan på nästa sida.

ORDLISTA

Här listas olika ord som kan användas för att beskriva och uttrycka sexualitet. Tänk på att de unga alltid har rätt att själva välja och definiera vilka ord de vill använda för sin identitet.

HETEROSEXUALITET

Att bli kär i eller attraherad av personer som har ett annat kön än en själv.

HOMOSEXUALITET

Att bli kär i, eller attraherad av, personer som har samma kön som en själv. Ett ord för personer som är homosexuella är gay. Tjejer kan kalla sig lesbiska och killar kan kalla sig bögar.

BISEXUALITET

Att bli kär i, eller attraherad av, personer oavsett kön. Ett annat ord för detta är pansexualitet. Ordet pansexuell används för att visa att det finns fler kön än två.

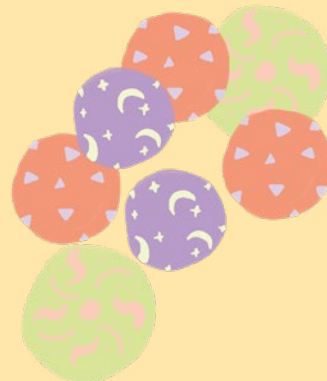
ASEXUALITET

Att inte vara attraherad av andra eller inte intresserad av att ha sex. Det finns starka normer kring att alla har en aktiv sexualitet oavsett sexuell läggning. Om du är asexuell bryter du mot det och blir kanske kär men vill inte ha sex. Det finns många olika sätt att vara asexuell på.

QUEER

Queer kan ha flera olika betydelser. Det är ett ord som kan användas för att visa att man anser att hetero- och tvåkönsnormen är begränsande för alla i samhället. Personen kanske inte vill definiera sitt kön eller sexualitet i någon av de kategorier som finns. Queer kan användas för att beskriva sig själv när det handlar om både kön och sexualitet.

OBS: Unga som identifierar sig som transpersoner kan definiera sig som bi, homo, heterosexuella eller queera. Trans handlar om det egna könet, inte vilken sexualitet personen har.

Tips för ett bra bemötande

Här får du fler tips som hjälper dig att bemöta de unga på ett respektfullt sätt.

- **UTGÅ INTE** ifrån att alla unga är heterosexuella. Ställ öppna frågor såsom "Är du kär i någon?" eller "Har du någon partner?". Då har du signalerat att personen har rätt att vara kär i vem hen vill. Ställ frågorna på samma sätt till alla så att du inte pekar ut någon.
- **ANVÄND ORDET** partner om du berättar en historia eller ger ett exempel där det till exempel är oklart om det handlar om en heterorelation eller en samkönad relation, eller där det inte spelar någon roll vilken typ av relation det handlar om.
- **UTGÅ INTE** från att alla lever i en familj som bygger på heterosexuella relationer eller att alla i familjen är cispersoner. Istället för att säga mamma och pappa så kan du till exempel säga förälder eller vårdnadshavare.
- **GÖR INGEN** stor sak av någons sexualitet eller identitet. På så sätt visar du att unga med olika identiteter och sexualiteter har en självklar plats i verksamheten.
- **UNDVIK ATT** förstärka normer som exkluderar vissa unga. Skämt om att tjejerna och killarna flirtar kan till exempel osynliggöra unga hbtq-personer. Tänk också på jargongen inom personalgruppen. Samtalstonen kan påverka tryggheten både för unga och för kollegor.
- **VISA ATT** det finns många olika sätt att leva. Lyft fram exempel på kändisar eller andra personer som utmanar normer, till exempel någon som inte lever i en kärnfamilj eller någon som inte är heterosexuell. Undvik att göra det till en rolig grej. Då riskerar det att istället göra normen starkare och att de som bryter mot normen avfärdas som ett skämt.

- **UTGÅ INTE** ifrån att hbtq-personers identitet är ett problem för dem. Unga hbtq-personer har precis som andra unga många olika problem och glädjeämnen som kan bero på en mängd olika saker.
- **OM DU** får en hbtq-relaterad fråga som du inte kan svara på så kan du ta reda på fakta och återkomma. Du kan också kolla upp fakta tillsammans med den unga som frågar. Det är bättre än att hitta på ett svar.

Fundera på!

Finns det normer om kön och sexualitet som du som ledare förstärker? Till exempel genom språket, i sättet att skämta med de unga eller med kollegorna, vid uppdelning av grupper eller genom att du leder en viss typ av aktiviteter.

- **UNGA SOM** har tankar om identitet och kön kanske vill prata med någon. Utöver de samtal som ni kan ha tillsammans så kan du även hänvisa till en kurator eller ungdomsmottagning som har hbtq-kompetens.

Tänk på!

Öppenhet handlar inte om att manifesteras, utan om att slippa dölja. Det innebär till exempel att kunna prata öppet om sina intressen, att kunna klä sig som man vill, berätta om vad man gjort under helgen eller att våga berätta att man är kär i någon.

Det är alltid de ungas eget val om de vill vara öppna, men det är vuxnas ansvar att se till så att det är möjligt!

NORMSPANING

– HUR SER DET UT HOS OSS?

DEN HÄR ÖVNINGEN hjälper dig att få syn på de normer som påverkar era besökare. Du kan fundera över frågorna själv, men det kan vara en fördel att göra övningen med hela personalgruppen.

Alla deltagare ska ha läst de tidigare avsnitten om normer. Frågorna kan skickas ut

före mötet så att fritidsledarna kan göra en observation i verksamheten. En chef eller verksamhetsledare bör vara samtalsledare. Personen säkrar att det blir ett respektfullt samtal och fångar upp frågor som behöver diskuteras vidare eller som kräver åtgärder.

Samtalsledaren presenterar syftet med övningen

Syftet är att reflektera och bli medvetna om de normer som finns bland de unga. Övningen synliggör vilka som får hög status och vilka som riskerar att hamna utanför gemenskapen på grund av dessa normer.

Frågorna diskuteras i mindre grupper

Dela upp er i grupper om 2–3 personer och diskutera frågorna i 20–30 minuter sammanlagt. Under varje fråga finns följdfrågor som hjälper er att resonera om normer. Ni behöver inte besvara varje följdfråga, de finns där för att hjälpa er i samtalet.

FRÅGA 1.

Vilka normer finns bland de unga om hur man ska se ut och bete sig?

- Vilka utseenden, beteenden och attityder är vanliga eller ger hög status?
- Går det till exempel att beskriva den typiska besökaren?

FRÅGA 2.

Finns det utrymme att se ut och bete sig på många olika sätt?

- Vågar unga sticka ut och bryta mot normerna? Vad händer om någon gör det?
- Kan det finnas unga som inte söker sig till verksamheten av rädsla för att inte passa in?

FRÅGA 3.

Vilka normer finns bland de unga om kön och sexualitet?

- Finns det olika förväntningar på tjejer och killar?
- Finns det föreställningar om vilken typ av kärleksrelationer unga förväntas ha?
- Pratar de unga om olika identiteter och sexualiteter på ett respektfullt sätt?

Återsamling och avslut

Varje grupp presenterar kort vad de har kommit fram till. Samtalsledaren avrundar och återkopplar till syftet med övningen.

Ni har nu lärt er lite mer om den egna verksamheten. Ni kan använda kunskapen för att arbeta vidare med att vidga normerna så att fler känner sig välkomna och inkluderade.

Nästa avsnitt beskriver normmedvetna arbetssätt och ger tips som hjälper er på vägen.

ARBETA NORMMEDVETET

SOM FRITIDSLEDARE kan du arbeta för att vidga normerna i den öppna verksamheten. Här kallar vi det för att arbeta normmedvetet. Normkritiskt är ett annat ord som används för att beskriva samma sak.

Att arbeta normmedvetet handlar bland annat om att

- inte anta att du på förhand vet allt om personen du möter
- ge människor utrymme att få vara sig själva på många olika sätt
- synliggöra och arbeta med de normer som exkluderar vissa grupper eller personer

Det är ett arbetssätt som du till exempel kan använda för att arbeta med ökad jämställdhet eller för att inkludera unga med funktionsvariationer i din verksamhet. Här lägger vi dock särskilt fokus på arbetet med normer som påverkar unga hbtq-personers deltagande.

I följande avsnitt får du tips på sätt att arbeta normmedvetet med aktiviteterna, marknadsföringen och lokalerna. Efter det följer tips för dig som vill starta en riktad verksamhet för unga hbtq-personer.

Tips för att arbeta normmedvetet i den öppna fritidsverksamheten

Tipsen nedan gäller verksamhet där både unga hbtq-personer och andra unga deltar. Utgå även från bemötandetipsen i avsnitten om normer.

AKTIVITETER

• Använd en inkluderande checklista

Gå igenom dessa frågor när personalen planerar olika aktiviteter. Utifrån svaren kan ni utveckla upplägget så att fler känner sig välkomna och inkluderade.

- Kan aktiviteten förstärka föreställningar om hur tjejer eller killar förväntas vara? Om ja, vad kan vi göra för att undvika det?
- Känner man sig välkommen om man inte identifierar sig som tjej/kille? Om nej, hur kan vi göra aktiviteten mer inkluderande?
- Känner man sig välkommen om man inte identifierar sig som heterosexuell? Om nej, hur kan vi göra aktiviteten mer inkluderande? Kan vi till exempel samarbeta med någon aktör med kunskap om hbtq-frågor?

• Involvera unga

Ungas inflytande och önskemål är centrala och de behöver involveras i det normmedvetna arbetet. Ställ frågor, samtala om normer och uppmuntra dem att tänka utanför de traditionella normerna. Tänk kreativt kring olika sätt att genomföra

aktiviteterna, det kan öppna upp för fler unga att delta. Om några exempelvis önskar lära sig mer om sminkning så behöver det inte bli en könsstereotyp aktivitet för tjejer. Börja med att prata om alla de olika sätt som en sminkning kan göras på och inspireras av teater, filmer, cosplay eller annat. En sminkning kan vara rolig, läskig, asymmetrisk med mera.

• Erbjud aktiviteter som ger utrymme för olika innehåll

Aktiviteter som ger utrymme för många olika intressen och uttryck kan inkludera fler. Ni kan exempelvis måla, göra kortfilmer, fota, skriva spoken word-texter, trycka tröjor med mera. I dessa aktiviteter finns det också utrymme för hbtq-relaterat innehåll eller motiv.

- **Använd material som visar olika sätt att leva**

Unga med olika bakgrund, funktionsvariation och erfarenheter ska känna sig inkluderade i verksamheten. Se därför till att det finns en mångfald av identiteter i de material ni använder. Att visa upp olika sorters kärlek och sexualitet är till exempel ett sätt att få unga hbtq-personer att känna sig välkomna och synliggjorda. Det kan handla om de bilder som finns på era väggar, musiken ni lyssnar på eller relationerna i de filmer som ni tittar på.

- **Kärlek för alla**

Synliggör hbtq-personer om ni har aktiviteter och samtal om kärlek och relationer. Hbtq-perspektivet bör finnas med som en självklar del och inte pekas ut som något speciellt eller avvikande. Berätta om allas rätt att vara attraherade av eller kära i vem de vill.

- **Samarbeta med aktörer som har kunskap om hbtq-frågor**

Samarbeta med andra för att kunna erbjuda aktiviteter som relaterar till hbtq-frågor. Ni kan exempelvis delta i en lokal Pridefestival eller ha samtalskvällar med kuratorer från ungdomsmottagningen eller organisationer som arbetar med hbtq-frågor.

- **Gör värderings- och samtalsövningar**

Samtala om mänskliga rättigheter och låt hbtq-perspektivet finnas med som en självklar del. Se till att det är en trygg stämning när övningarna görs. Tänk på att aldrig göra övningar som ifrågasätter människors identiteter, värde eller rättigheter, exempelvis genom att diskutera hbtq-personers rätt att få gifta sig och skaffa barn.

- **Tipsa om riktade aktiviteter**

Håll koll på riktade aktiviteter för unga hbtq-personer så att du kan tipsa de unga som är intresserade av det.

MARKNADSFÖRING

- **Uppdatera webbsida och sociala medier**

Informera om alla aktiviteter som erbjuds, verksamhetens värdegrund, tillgängligheten i lokalerna och kontaktuppgifter. Synliggör att personalen arbetar normmedvetet och använd symboler som signalerar att det är en hbtq-inkluderande verksamhet.

- **Välj bilder som speglar mångfalden i målgruppen**

Visa bilder på unga med olika bakgrund, utseende, könsuttryck och funktionsvariation. Sök inspiration på nätet eller hos andra som har arbetat med normmedvetna bilder. Involvera unga i arbetet med att fota eller välja bilder och ha ett samtal om normer under arbetet.

- **Använd ett inkluderande språk**

Använd ett språk som signalerar att unga själva har rätt att bestämma sin könsidentitet. Om du exempelvis vill öka tjejers deltagande genom riktade aktiviteter så kan du skriva "En aktivitet för dig som identifierar dig som tjej" istället för att skriva "tjejkväll".

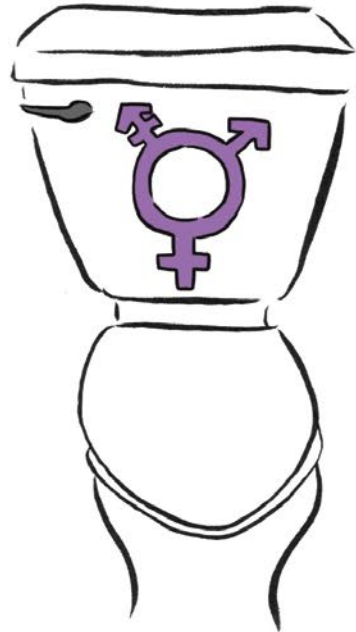
LOKALERNA

- **Välkomnande miljö**

Inredningen kan bidra till att unga hbtq-personer känner sig inkluderade och välkomna. Använd till exempel regnbågsflaggan eller konst, affischer och tidningar som visar hbtq-symboler eller hbtq-personers liv. Sök inspiration på internet, be om tips från hbtq-organisationer eller skapa konsten tillsammans med de unga.

- **Erbjud könsneutrala utrymmen**

Se till att det finns könsneutrala alternativ så att de unga inte tvingas välja toalett eller omklädningsrum utifrån kön. Att behöva exponera sin kropp för andra kan exempelvis kännas obekvämt och innebära en risk för utsatthet för vissa unga. Utöver omklädningsrum för tjejer och killar så kan ni till exempel ha ett könsneutralt rum med möjlighet att byta om i enskildhet.

HAR DU
HÖRT ATT VI HAR
HBTQ-KVÄLLAR
PÅ TISDAGAR?

JAHA...
JAG KANSKE
KOMMER
FÖRBI

Tips för att starta upp en riktad verksamhet för unga hbtq-personer

Nedan ges tips på sådant som är bra att tänka på när du startar upp en riktad verksamhet för unga hbtq-personer. Utgå även från bemötandetipsen i avsnitten om normer.

Detta avsnitt är till för dig som vill erbjuda en riktad verksamhet för unga hbtq-personer och unga som är osäkra på sin sexuella läggning eller könsidentitet.

Riktade verksamheter kan fungera som trygga rum för unga hbtq-personer. Där får de möta andra unga med liknande erfarenheter och det finns utrymme att vara öppen med sin identitet.

Verksamheten kan äga rum någon kväll i veckan i samma lokaler som den övriga verksamheten, till exempel i form av ett hbtq-café. Det kan också vara en helt separat verksamhet som bedrivs i egna lokaler.

• Skaffa kunskap om målgruppen

Delta i utbildningar och gör studiebesök för att inspireras av andra. Sök kunskap på internet om du behöver lära dig mer om olika begrepp. Det finns flera organisationer och verksamheter som kan ge tips och definitioner om du exempelvis använder sökordet. På så sätt behöver deltagarna inte fungera som kunskapsbank.

• Välkomnande miljö

Inredningen kan bidra till att unga hbtq-personer känner sig synliggjorda och välkomna. Använd till exempel regnbågsflaggan eller konst, affischer och tidningar som visar hbtq-personers liv. Sök inspiration på internet, be om tips från hbtq-organisationer eller skapa konst tillsammans med de unga.

• Samarbeta kring marknadsföringen

Marknadsför verksamheten brett i sociala medier och med affischer. Samarbeta med lokala hbtq-organisationer, skolor, fältassistenter, ungdomsmottagningen och andra som når målgruppen.

- **Uppdatera webbsida och sociala medier**

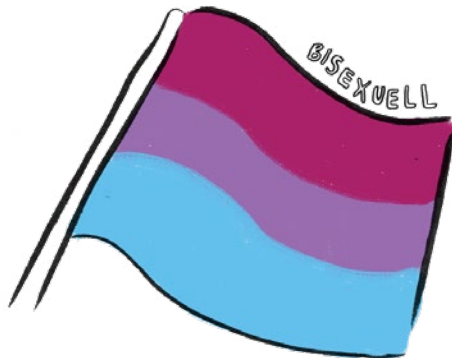
Informera om vilka verksamheten till för, vilka aktiviteter som erbjuds och tillgängligheten i lokalerna. Synliggör att personalen arbetar normmedvetet och använd symboler som signalerar att det är en hbtq-inkluderande verksamhet.

- **Skapa trygghet för nya besökare**

Det skapar trygghet om en fritidsledare kan möta förstagångsbesökare vid närmaste busshållplats, station eller utanför lokalen så att de slipper gå in ensamma. Berätta om detta i marknadsföringen så att det är tydligt hur ni välkomnar nya besökare.

- **Utgå från de ungas intressen och behov**

Om det finns unga som vill engagera sig från starten så kan de vara med i en fokusgrupp. Fråga även regelbundet vad deltagarna behöver för att trivas och tycka att det är roligt att delta i verksamheten.

- **Variera aktiviteterna**

Tänk på att unga hbtq-personer har olika intressen, precis som andra unga. Vissa unga kanske vill prata mycket om hbtq-frågor eller göra aktiviteter med hbtq-tema. Andra besökare kanske främst vill delta i roliga fritidsaktiviteter i en miljö som är trygg och inkluderande för hbtq-personer.

- **Gör rundor**

Ett sätt att skapa trygghet och gemenskap är att göra korta samtalsrundor. Alla får då komma till tals och det är också ett bra sätt att få veta vilket pronomen som besökarna och fritidsledarna har. Alla kan exempelvis säga sitt namn, pronomen och hur de mår just idag.

- **Använd material som representerar målgruppen**

Att visa exempel på hbtq-personers liv och normbrytande beteenden kan stärka besökarna och få dem att känna sig representerade i verksamheten. Det kan till exempel handla om de böcker ni har, de samtalsämnen ni väljer och de filmer som ni visar. Sök på internet eller kontakta organisationer som arbetar med hbtq-frågor för tips om hbtq-relaterade material.

- **Skapa separata grupper vid behov**

Tänk på att det finns olikheter inom gruppen unga hbtq-personer. Det kan till exempel finnas önskemål om separata samtalsgrupper och aktiviteter för transpersoner, hbtq-personer med funktionsvariationer eller asylsökande hbtq-personer.

- **Fortsätt!**

Bli inte knäckt om du gör misstag eller om det känns svårt. Ta all hjälp du kan få, luta er mot varandra i personalgruppen, släpp på prestationskraven, våga prova och våga göra om.

Visste du att..

På vår webbplats www.mucf.se kan du hitta mer information och statistik om unga hbtq-personers hälsa, fritid och livsvillkor. Där finns det bland annat skrifter och filmer som lyfter fram unga hbtq-personers egna röster.

Du hittar även stödmaterial för samtal med unga nyanlända om frågor som rör hälsa, sexualitet och jämställdhet.

DET ÄR JU INTE
EN ÅSIKTSFRÅGA OM
DET ÄR OKEJ ATT VARA
KÄR I NÅGON AV
SAMMA KÖN

NEJ EXAKT,
DET ÄR EN
RÄTTIGHET SOM
ÄR SKYDDAD I
LAGSTIFTNINGEN

HANTERA SVÅRA SITUATIONER

Detta avsnitt handlar om olika svåra situationer som du som fritidsledare kan behöva hantera. I första delen får du tips om hur du kan hantera kränkningar och diskriminering. Sedan följer information om hatbrott och hedersrelaterat våld eller förtryck.

Kränkningar och trakasserier

Här får du tips på hur du kan tänka och agera om kränkningar och trakasserier förekommer. Tipsen kan vara användbara i flera olika situationer men vi lyfter särskilt fram situationer som berör unga hbtq-personer.

• Agera alltid vid kränkningar

Verksamheten ska vara trygg för alla unga. Som vuxen är det därför viktigt att du alltid reagerar om kränkningar förekommer. Tänk på att kränkningar som till exempel kopplas till hbtq-personer kan skapa utsatthet även om de inte sägs direkt till någon. Det kan finnas unga i rummet som funderar över sin sexualitet och identitet även om de inte är öppna, eller unga som har anhöriga eller vänner som är hbtq-personer.

• Hänvisa till värdegrunden

Ta fram en värdegrund som beskriver att alla är välkomna. Den kan bygga på de mänskliga rättigheterna eller andra formuleringar som visar de värderingar som gäller i verksamheten. Värdegrunden används för att förklara varför det inte är tillåtet att diskriminera och kränka andra besökare. Den bör vara synlig i lokalen och gås igenom med förstagångsbesökare.

• Ta fram regler

Om ni behöver vara ännu tydligare med vilka beteenden som inte accepteras så kan ni även ta fram regler som sätts upp på en synlig plats i lokalen. Där kan ni till exempel skriva att det inte är accepterat

att viska, ropa eller på annat sätt uttrycka negativa eller sårande åsikter om andra besökare, att det inte spelar någon roll om det som sägs är på skämt och så vidare.

• Ställ kritiska och öppna frågor

Ett samtal kan ge bättre effekt än att bara tysta ner. Ställ kritiska och öppna frågor samtidigt som du är tydlig med vilka värderingar som gäller i verksamheten. Fråga till exempel vad personen menar när hen säger vissa saker och hur den typen av kommentarer kan påverka andra besökare. Stoppa samtalet om det bara leder till att olika kränkningar uttalas, tänk på tryggheten för de andra unga i rummet.

• Vad kan man säga?

Det finns många sätt att säga ifrån och här är några exempel på sätt att resonera. Det mest grundläggande är att alla unga ska känna sig välkomna i verksamheten. Då funkar det inte om besökare pratar om människor på ett nedsättande sätt eller säger kränkande kommentarer till andra besökare. Att vi har åsiktsfrihet innebär inte heller att man har rätt att kränka, trakassera, förtala eller skada andra människor.

Ni kan också prata om allas rättigheter i ett bredare perspektiv. Ingen ska behöva utsättas för diskriminering eller kränkningar kopplat till kön, könsidentitet, könsuttryck, religion, etnicitet, funktionsnedsättning, sexualitet eller ålder. Då kan det bli tydligt att det handlar om samma typ av rättigheter och att ingen ska behöva behandlas illa på grund av vem den är.

- **Ta hjälp av varandra i personalgruppen**

Diskutera hur ni kan säga ifrån om hbtq-personer kränks eller trakasseras. Utgå från ett påhittat exempel eller en situation från verkligheten och diskutera olika lösningar. Även om du vill säga ifrån med dina egna ord så kan det vara bra att testa formuleringar tillsammans med kollegorna. Det går också att bestämma att alla ska säga ifrån på samma sätt, till exempel genom att hänvisa till värdegrunden.

- **Dela på ansvaret**

Dela på ansvaret så att det inte är en person som alltid behöver säga till. All personal ska stå upp för de värderingar som gäller i verksamheten. Det är enklare att säga ifrån när kollegorna stöttar.

- **Pausa svåra situationer**

Det kan hända att unga uttrycker åsikter som gör dig väldigt upprörd. Just då kan det vara svårt att hitta rätt ord. Markera då att du inte håller med, bryt samtalet och säg att ni får prata mer sedan. Fundera över hur den typen av

situationer ska hanteras tillsammans med en kollega eller chef och återkom till personen vid ett lugnare tillfälle.

- **Agera vid återkommande kränkningar**

Om det återkommande är samma person som kränker andra så bör du ta ett enskilt samtal med den som kränker. Det är viktigt att inte bara samtala med den som blivit utsatt. Var gärna två från personalen så ni kan stötta varandra. Betona att de gränser som ni drar är mot handlingar och inte mot personer. Alla är välkomna i verksamheten men ingen får bete sig på ett sådant sätt att andra inte vågar komma dit.

- **Arbeta med tryggheten**

En trygg miljö gynnar alla besökare. Det finns metoder för att undersöka hur unga upplever tryggheten i lokalerna, i bemötandet och i umgänget med andra unga. Välj en metod som passar din verksamhet och arbeta tillsammans med de unga för att öka tryggheten. Ni kan till exempel utgå från Husmodellen som har tagits fram av Diskrimineringsombudsmannen.

Tänk på!

Som fritidsledare ska du alltid uppmärksamma om du misstänker att en ung person inte mår bra eller inte har det bra i hemmet. Du är då skyldig att göra en orosanmälan till socialtjänsten. Den skyldigheten har all personal som kommer i kontakt med barn och unga i sitt yrke. Då en orosanmälan görs så bedömer socialtjänsten om en utredning ska inledas. Om det behövs så kan socialtjänsten sedan erbjuda stöd till den unga personen och dess anhöriga.

Det är viktigt att känna till att en orosanmälan alltid görs i syfte att hjälpa barn och unga.

Orosanmälan regleras i 14 kapitlet, 1 § Socialtjänstlagen. På Socialstyrelsens hemsida kan du läsa mer om orosanmälan.

En orosanmälan är inte samma sak som en polisanmälan. En polisanmälan ska göras om det begås ett brott eller en kriminell handling i verksamheten eller om unga berättar att de utsatts för ett brott.

Du kan även möta unga som behöver samtalsstöd av olika anledningar. Du kan då hjälpa personen att kontakta ungdomsmottagningens kuratorer eller barn- och ungdomspsykiatrin.

Hatbrott

Hatbrott är en typ av brott som bland annat kan drabba unga hbtq-personer. Hatbrott är våld som motiveras av hat mot en hel grupp, exempelvis transpersoner eller personer med en viss hudfärg, etnicitet eller religion. En misshandel av en homosexuell person kan kategoriseras både som en misshandel och som ett hatbrott, om motivet var att skada personen på grund av hens sexuella läggning. Om brottet bedöms vara ett hatbrott så kan gärningspersonen dömas till ett hårdare straff.

För fritidsledare är det bra att känna till att alla brottsliga handlingar kan räknas som hatbrott. Det kan handla om att bli trakasserad, instängd, förföljd, hotad på nätet eller via telefon, spottad eller tafsad på, våldtagen, knuffad, sparkad, slagen med mera. Det kan också vara skadegörelse, till exempel klotter eller att bränna upp en regnbågsflagga.

Hatbrott ska alltid polisanmälas och polisen kan även hänvisa vidare till en hjälporganisation som arbetar med stöd till brottsoffer.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Vissa unga växer upp med begränsningar i hur de får leva. Vårdnadshavare och familj kan ha strikta regler som de unga känner sig tvingade att leva efter. Detta kan i vissa fall benämnas som hedersrelaterat våld eller förtryck.

Det kan vara bra att känna till att unga hbtq-personer i vissa fall kan riskera att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck från familjemedlemmar på grund av sin identitet, sexualitet, sitt könsuttryck eller sitt normbrytande beteende.

På ungdomsmottagningarnas webbplats www.umo.se beskrivs hedersvåld och hedersförtryck såhär:

”Hedersvåld och förtryck handlar om att det finns krav på att alla i familjen måste följa vissa regler, för att inte förstöra familjens rykte och anseende, dess heder. Alla oavsett kön eller sexuell läggning kan utsättas för hedersrelaterat förtryck och våld.

Hedersvåld är inte kopplat till någon specifik religion eller något särskilt land. Det finns i många samhällen och handlar ofta om traditioner och oskrivna regler som finns inom vissa grupper”.

Om du är orolig för att en ung person är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck så kan du kontakta ungdomsmottagningen eller organisationer som ger stöd till unga som utsätts för detta. Du kan även kontakta polisen som kan förklara vilka situationer som kan ligga till grund för en polisanmälan.

Tänk också på att inte försätta unga i situationer där de kan tvingas komma ut med sin sexualitet eller identitet inför anhöriga. Unga kan till exempel vilja besöka en riktad verksamhet utan att familj och anhöriga känner till det.

ARBETSGIVARENS ANSVAR

Detta avsnitt riktar sig till dig som är arbetsgivare eller chef inom öppen fritidsverksamhet. Du har möjlighet att ge fritidsledarna goda förutsättningar för att genomföra sitt arbete. Du kan också skapa de strukturer som behövs för att arbetet ska lyckas. Här beskriver vi hur du kan stödja personalen i det normmedvetna arbetet.

Trygghet för personalen

Som arbetsgivare har du huvudansvaret för arbetsmiljön. Du bör känna till att personal som arbetar med hbtq-frågor kan riskera att bli utsatta för hat, hot och våld på sin arbetsplats eller via internet. De kan trakasseras på grund av sina arbetsuppgifter eller för uttalanden som de gör inom ramen för sitt uppdrag.

Se till att det finns rutiner som anger hur hot och våld mot personalen ska hanteras. Det ska exempelvis alltid göras en tillbudsanmälan och en polisanmälan om en anställd har blivit hotad. Det bör även finnas samtalsstöd för personal som har blivit utsatt på något sätt. Tänk på att personal som är öppna med att de själva är hbtq-personer kan vara särskilt utsatta.

Diskrimineringslagstiftningen ställer även krav på aktiva åtgärder från arbetsgivare. Det innebär bland annat att det ska finnas riktlinjer och rutiner i syfte att förhindra trakasserier, sexuella trakasserier och repressalier utifrån diskrimineringsgrunderna.

Om du vill veta mer så kan Arbetsmiljöverket svara på frågor om arbetsmiljö och Diskrimineringsombudsmannen har information om vad diskrimineringslagstiftningen innebär för arbetsgivare.

Tips på sätt att skapa goda förutsättningar för arbetet

Här får du tips på sätt att skapa goda förutsättningar för ett normmedvetet arbete i er öppna fritidsverksamhet.

• Var tydlig med uppdraget

Ledningens engagemang behövs för att skapa ett klimat där hbtq-frågor och normmedvetenhet anses vara viktigt. Förklara för dina medarbetare varför detta är prioriterat och hur det hör ihop med uppdraget som fritidsledare.

• Utbilda personalen

En viktig del i det normmedvetna arbetet är att som fritidsledare få syn på sina egna uppfattningar om kön och sexualitet och förstå vilka normer man själv förstärker. Avsätt tid för fortbildning och samtal och ta gärna hjälp av utbildare eller processledare som kan bidra med kunskap och skapa ett tryggt rum och en konstruktiv process.

• Inspireras av andra

Stärk personalens kunskap och låt er inspireras genom studiebesök hos andra verksamheter som har arbetat med normmedvetenhet eller hbtq-frågor.

• Avsätt tid för planering

I början kan det vara svårare att arbeta normmedvetet istället för att göra som man alltid gjort. Ni behöver ägna tid åt att förändra verksamheten och personalgruppens arbetssätt. Avsätt planeringsdagar och mötestid för att ta fram förslag på aktiviteter. Använd gärna checklisten från avsnittet om normmedvetet arbete när ni planerar. Boka datum för utbildningar och studiebesök och kontakta samarbetspartners i god tid.

• Inför rutiner för ett levande samtal

Inför en stående punkt om hbtq- och normmedvetenhet på personalmötet. Punkten finns till för att utvärdera aktiviteter och deltagande samt för att ta upp frågor som personalen funderar på. Ni kan ta stöd av det här materialet, till exempel genom att diskutera aktiviteterna utifrån checklisten i avsnittet om normmedvetet arbete.

- **Ge tydliga ansvarsområden och uppgifter**

Se till så att arbetet inte vilar på några få eldsjälar som brinner för frågorna eller som berörs av hbtq-frågor privat. Fördela ansvaret så att alla får någon uppgift under året. Det kan till exempel vara att ansvara för en normmedveten aktivitet, ett samarbete, ett studiebesök eller en marknadsföringsinsats.

- **Koppla in stödfunktioner**

Stötta fritidsledarna på de områden där det saknas kompetens inom personalgruppen. Anlita exempelvis experter på marknadsföring eller brukarundersökningar för att sätta rutiner som fritidsledarna sedan kan jobba vidare med. Kompetensen kanske redan finns inom organisationen, exempelvis om ni har en kommunikationsavdelning, kvalitetsutvecklare eller liknande.

- **Samarbeta med skolan**

Det ställs höga krav på skolans arbete för att förebygga kränkningar och trakasserier. Den öppna fritidsverksamheten kan därmed ta stöd i skolans rutiner och arbetsmetoder. Ta kontakt med skolan och undersök möjligheten att samarbeta.

- **Erbjud handledning för personalen**

Fritidsledare som utmanar och ifrågasätter normer om kön och sexualitet kan möta mycket motstånd.Handledning vid konflikter och svåra samtal kan därför vara ett viktigt stöd i arbetet. Avsätt tid för att stötta personalen och ta gärna hjälp av handledare som har kunskap om konflikthantering.

- **Arbeta långsiktigt**

Arbetet med normmedvetenhet bör inte endast begränsas till en enskild utbildningsinsats. Se till så att det blir en del av verksamhetens rutiner och mål- och kvalitetsarbetet och arbeta långsiktigt.

- **Följ upp och utvärdera**

Utvärdera arbetet regelbundet för förbättra det fortsatta arbetet. Kom också ihåg att fira framgångar och de lärdomar som personalen får under processen.

REFERENSLISTA

Folkhälsomyndigheten (2015)

*Hälsan och hälsans
bestämningsfaktorer bland
transpersoner.*
Halmstad: Folkhälsomyndigheten.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2011)

*Öppna verksamheten.
Ett metodmaterial om
normer och inkludering i
öppen ungdomsverksamhet.*
Stockholm: Myndigheten
för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014)

*Fokus 14 – Ungas fritid och
organisering.*
Stockholm: Myndigheten
för ungdoms- och civil-
samhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015)

*Öppna skolan! Om hbtq, normer
och inkludering i årskurs 7–9
och gymnasiet.* Stockholm:
Myndigheten för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016)

*Stödjande och stärkande.
Unga hbtq-personers röster
om identitetsstärkande och
hälsofrämjande faktorer.*
Stockholm: Myndigheten
för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016)

*Kartläggning av öppen
fritidsverksamhet. En nationell
bild och faktorer som påverkar
deltagande.*
Stockholm: Myndigheten
för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.

Regeringsbeslut (2017)

*Regleringsbrev för
budgetåret 2018 avseende
Myndigheten för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.*
2017-12-13. U2017/01398/
UF, U2017/02966/UF,
U2017/03289/UF m.fl.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017)

*Youmo i praktiken – En
vägledning om att samtala
med unga nyanlända om frågor
som rör hälsa, sexualitet och
jämsköldhet.*
Stockholm: Myndigheten
för ungdoms- och
civilsamhällesfrågor.

Ungdomsstyrelsen (2012)

Om unga hbtq-personer – Fritid.
Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012)

*Om unga hbtq-personer
– Hälsa.*
Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Arbetsmiljölagen SFS 1977:1 160

Arbetskyddsstyrelsens författningssamling AFS 1993:2

Våld och hot i arbetsmiljön

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Arbetsmiljöverket

www.av.se

Diskriminerings- ombudsmannen

www.do.se

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

www.mucl.se

Polismyndigheten

www.polisen.se

UMO.se presenteras av Sveriges alla landsting och regioner

www.umo.se

REFERENSER FRÅN STIFTELSEN MAKE EQUAL

Lärarnas Riksförbunds studerandeförening (2015)

Det öppna klassrummet

*– Lathund för ett normkritiskt
arbetssätt.*

Stockholm: Lärarnas riksförbund

L. Brade, C. Engström, R. Sörensdotter, P. Wiktorsson (2008)

*I normens öga – metoder för
normbrytande undervisning.*

Stiftelsen Friends: Stockholm

UMO.se presenteras av Sveriges alla landsting och regioner

www.umo.se

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter

(RFSL och RFSL Ungdom)

www.transformering.se

Diskriminerings- ombudsmannen

www.do.se

Forum för levande historia. Hbtq, normer & makt

www.levandehistoria.se

Lästips bland myndighetens publikationer

Publikationerna går att ladda ner på myndighetens webbplats www.mucf.se

Stödande och stärkande – Unga hbtq-personers röster om identitetsstärkande och hälsofrämjande faktorer

Ungas egna berättelser om vad de upplever eller upplevde som stärkande i sin hbtq-identitet under tiden de gick i grundskolans senare år eller i gymnasiet. Vad har människor runt dessa unga gjort som har hjälpt dem att må bra och kunna vara sig själva? Skriften baseras på enkätsvar från 145 unga.

HBTQ-personers rättigheter i Sverige

Broschyren ger unga nyanlända hbtq-personer kunskap om sina grundläggande rättigheter samt var man kan vända sig för att få stöd. Skriften finns på sju olika språk: svenska, persiska, engelska, arabiska, somaliska, kurmanji och dari.

Kartläggning av öppen fritidsverksamhet – En nationell bild och faktorer som påverkar deltagande

Kartläggningen beskriver bland annat förekomsten av öppen fritidsverksamhet, utvecklingen av antalet verksamheter och andelen unga som besöker verksamheterna. Rapporten belyser även faktorer som främjar eller hindrar ungas möjligheter att delta.

Fokus 14 – Om ungas fritid och organisering

Vilka möjligheter och hinder finns för unga att ha en bra fritid och kunna organisera sig? Rapporten belyser särskilt situationen för tjejer och killar, unga med funktionsnedsättning, unga hbt-personer, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden.

Youmo i praktiken – En vägledning om att samtala med unga nyanlända om frågor som rör hälsa, sexualitet och jämställdhet

Vägledningen vänder sig till vuxna som möter unga nyanlända. Vägledningen underlättar för vuxna att våga börja prata om hälsa, jämställdhet, sexualitet, rättigheter, normer och relationer med unga nyanlända på ett inkluderande sätt.

Kommande publikation

Öppna skolan – Om hbtq, normer och inkludering

Öppna skolan är ett stödmaterial för dig som arbetar inom skolan på högstadiet eller gymnasiet och som vill skapa bättre skolmiljöer för unga hbtq-ungdomar. Materialet fokuserar på normer som rör sexualitet, könsidentitet och könsuttryck.

Reviderad version publiceras under 2019.

Det här materialet riktar sig till dig som arbetar som fritidsledare.

Här får du kunskap och praktiska tips för att inkludera unga hbtq-personer och öppna upp verksamheten för fler.